

Provinciale
Economische
Verkenning

2003/2007

geactualiseerde uitkomsten

provincie

GELDERLAND

Provinciale Economische Verkenning

2003/2007

GEACTUALISEERDE UITKOMSTEN
maart 2004

Menno Walsweer

Bureau Economisch Onderzoek

Provincie Gelderland
afdeling Economische Zaken
postbus 9090
6800 GX ARNHEM

telefoon (026) 359 91 50
fax (026) 359 91 99
e-mail: m.walsweer@prv.gelderland.nl

© Provincie Gelderland

Gebruik van de inhoud van deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld

WOORD VOORAF

In de Provinciale Economische Verkenning (PEV) wordt stelselmatig de sociaal-economische ontwikkeling van Gelderland in beeld gebracht en geanalyseerd. De verschillende statistieken van o.a. CBS, KvK, CWI en de Provincie zelf, beschrijven allemaal een deelaspect van de economie. In de PEV wordt de beschikbare informatie gecombineerd en in onderlinge samenhang geplaatst. Door de opname van een landelijk en internationaal referentiekader kan de Gelderse ontwikkeling in een brede context worden geplaatst en beoordeeld. Daarnaast wordt in de PEV een toekomstverwachting gegeven. Met de verkenning wordt beoogd de economische actoren in Gelderland te voorzien van de noodzakelijke achtergrondinformatie voor het verkrijgen van inzicht, het ontwikkelen van een visie en voor de aansturing van het beleid.

Veel regionale statistische bronnen kennen grote onnauwkeurigheidsmarges en bieden geen getrouw beeld van de feitelijke ontwikkelingen (grote en onwaarschijnlijke fluctuaties). Het in de PEV gebruikte cijfermateriaal is derhalve niet zondermeer overgenomen uit de primaire bronnen. Er is gecorrigeerd voor trendbreuken en definitiewijzigingen, het materiaal is beoordeeld op plausibiliteit en consistentie en de gegevens zijn vergelijkbaar gemaakt met de landelijke en internationale gegevens van het CBS.

December 2002 is de PEV 2003/2007 gepubliceerd met analyses en prognoses op het gebied van de werkgelegenheid, beroepsbevolking, werkloosheid, regionaal product en bedrijventerreinen. In deze actualisering zijn de meest recente gegevens meegenomen en zijn op basis daarvan de prognoses bijgesteld. Omdat in het afgelopen jaar de ontwikkelingen grotendeels zijn verlopen zoals verwacht, en omdat de inzichten over de middellange termijnontwikkelingen niet zijn veranderd, wijkt het geactualiseerde Gelderse beeld niet wezenlijk af van het oorspronkelijke. De opvallendste afwijking speelt zich af bij de werkloosheid. In 2003 heeft het CBS de definitie gewijzigd. Het nieuwe begrip is ruimer gedefinieerd dan het oude begrip. Hierdoor is het Nederlandse werkloosheidsniveau gestegen van 255.000 tot 425.000 personen. In aansluiting daarop zijn de wijzigingen ook doorgevoerd in de PEV. De Gelderse werkloosheidscijfers in deze verkenning zijn daardoor niet vergelijkbaar met de gegevens uit eerdere jaargangen van de PEV.

SAMENVATTING

Economisch gezien was 2003 een slecht jaar. De recessie werd serieus en voor het eerst in 20 jaar daalde het nationaal inkomen. De Nederlandse positie in Europa veranderde van koploper in hekkensluiter. De conjuncturomslag heeft ook in Gelderland krachtig toegeslagen. De economische groei stond al enige jaren onder druk en ligt sinds het midden van de jaren negentig structureel wat onder het Nederlandse gemiddelde. Ook is - na een stormachtige groei ten tijde van de hoogconjunctuur - de banenmotor vrijwel geheel tot stilstand gekomen. In sommige sectoren is zelfs sprake van afbraak. Zo bedraagt het werkgelegenheidsverlies in de landbouw over de afgelopen twee jaren bijna 10%. Maar ook het beeld voor de industrie is uiterst somber. Het Gelderse verlies aan industriële werkgelegenheid is in twee jaar tijds opgelopen tot boven de tienduizend arbeidsplaatsen. Dit alles heeft geleid tot een keerpunt op de arbeidsmarkt. Het tekort aan arbeidskrachten is omgeslagen in een explosieve groei van de werkloosheid. In 2003 nam de werkloosheid toe van 33 duizend naar 46 duizend. In één jaar is het aantal inschrijvingen bij de Gelderse CWI's - net als in Nederland - met 20% toegenomen. Er staan ongeveer evenveel vrouwen als mannen ingeschreven, 10% is jonger dan 24 jaar, ruim een kwart is boven de 50. Van alle ingeschrevenen is meer dan de helft laag- of ongeschoold. Eveneens de helft is al langer dan een jaar op zoek naar een baan.

Gevreesd moet worden dat het economische beeld op de korte termijn nog verder zal verslechteren. De Gelderse productiegroei zal in 2004 waarschijnlijk onvoldoende zijn om de werkgelegenheid op peil te houden. Het aantal arbeidsplaatsen zal dit jaar daardoor afnemen met bijna 1%. Dit leidt opnieuw tot een werkloosheidsgroei van ca. 13 duizend personen, waarmee de werkloosheid de 7% zal bereiken (in 2001 bedroeg het werkloosheidspercentage nog maar 3%). Ook op middellange termijn is geen verbetering te verwachten. Uitgaande van het betrekkelijk optimistisch scenario dat de conjunctuur tussen 2005 en 2008 toegroeit naar een normale situatie, zal de creatie van nieuwe banen nog steeds niet voldoende zijn om de aanwas van de beroepsbevolking op te vangen. De Gelderse werkloosheid loopt op tot 8% in 2008.

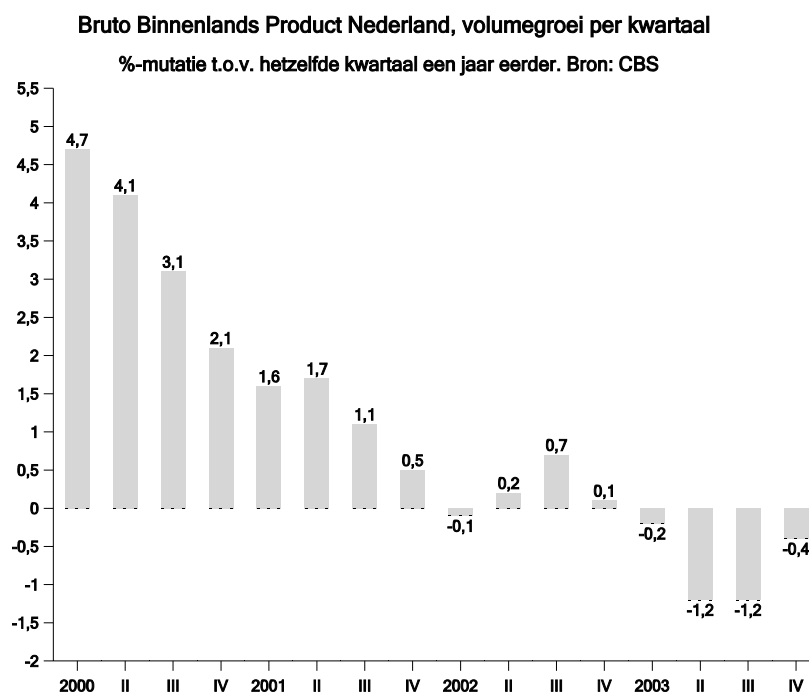
De internationale positie van Gelderland is verzwakt. Belangrijke factoren die het toekomstperspectief bepalen vertonen al jaren een neerwaartse trend (investeringen, export, innovatie, technologie, onderwijs, productiviteit en concurrentiepositie). De slechte economische vooruitzichten, de dreigende teloorgang van de industrie en daarmee het wegvallen van het draagvlak voor innovatie en technologische vernieuwing vormen de grootste bedreiging voor de toekomstige economische ontwikkeling van Gelderland.

ONTWIKKELINGEN IN DE GELDERSE ECONOMIE

Terugblik en recente ontwikkelingen¹

Economische groei

De Nederlandse economie heeft in 2003 slecht gepresteerd. Het bruto binnenlands product kromp met ¾%. Ruim twintig jaar geleden werd voor het laatst een krimp van de economie gemeten. De daling van het bruto binnenlands product was het gevolg van een vermindering van de consumptieve bestedingen, een afname van de investeringen en een daling van de uitvoer. In het bedrijfsleven daalde de productie over een breed front: in de bouw en in vrijwel alle branches van de industrie en de commerciële dienstverlening. Beter ging het in de chemie, de telecombedrijven en de financiële instellingen, waar de productie is toegenomen. De overheid, het onderwijs en vooral de gezondheidszorg waren in 2003 opnieuw de snelst groeiende sectoren van de economie.

Wat economische groei betreft is Nederland samen met Portugal en Duitsland hekkensluiter in de Europese Unie. Terwijl de Nederlandse economie in 2003 is gekrompen, is de economie van de EU met ¾% gegroeid. In de Verenigde Staten en Japan lag de economische groei in de eerste drie kwartalen van 2003 op 2½%.

In het kielzog van de Nederlandse ontwikkelingen staat ook de groei in Gelderland al enige jaren onder druk. Naar schatting komt de daling van het bruto regionaal product in 2003 uit op een ½%.

¹ de beschrijving van de Nederlandse en internationale situatie is voornamelijk ontleend aan Het jaar in cijfers 2003, CBS

Tabel 1. Bruto Regionaal Product (bruto toegevoegde waarde tegen marktprijzen), Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden, volumemutatie in %

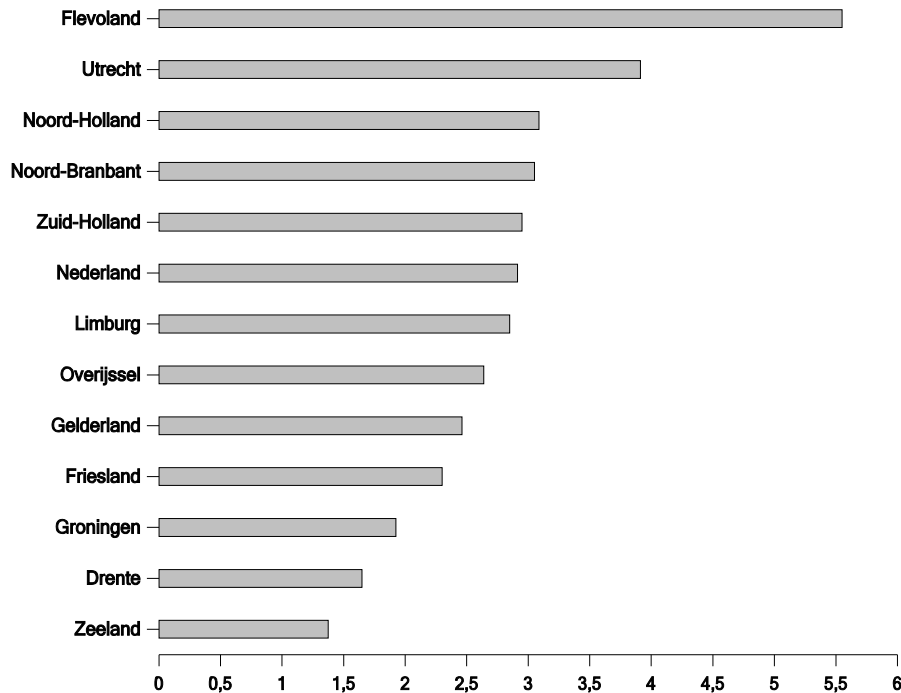
	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem / Nijmegen	Zuidwest-Gelderland
2001	1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{4}$	1	1	-1	1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{4}$
2002	1	$\frac{1}{4}$	0	0	- $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{4}$
2003	$\frac{3}{4}$	- $\frac{3}{4}$	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{1}{2}$	- $\frac{3}{4}$

Bron 2001-2002 Nederlandse en regionale cijfers: REJ / CBS; EU-cijfer MEV'04 / CPB; bron 2003 Nederland en EU: Het jaar in cijfers 2003, CBS; bron Gelderse cijfers 2003: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Sinds het midden van de jaren negentig ligt de economische groei in Gelderland structureel wat onder het Nederlandse gemiddelde. In 2002 was de ontwikkeling gemiddeld en bedroeg de groei net als in Nederland vrijwel nul. Het regionale beeld in Nederland is sterk uiteenlopend: Flevoland steekt a.g.v. het grote positieve migratiesaldo van bevolking en bedrijven, ver uit boven het gemiddelde, Zeeland zit daar ver onder.

Bruto Regionaal Product, jaarlijkse volumegroei in %, 1995-2002

Bron: Regionaal Economische Jaarcijfers, CBS

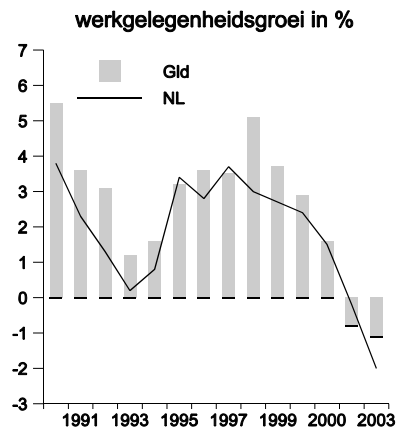
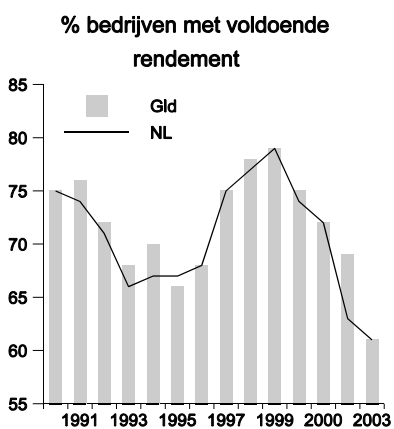
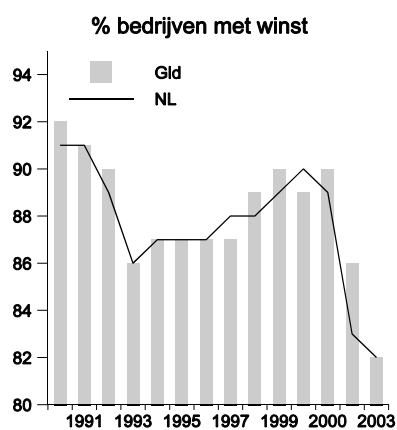
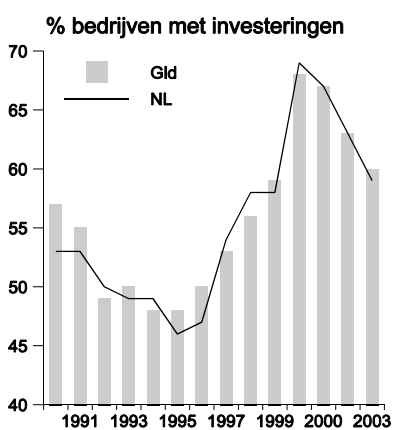
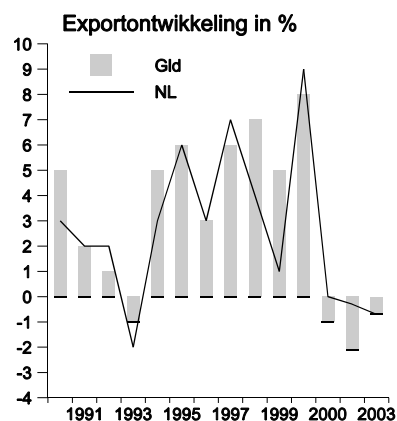
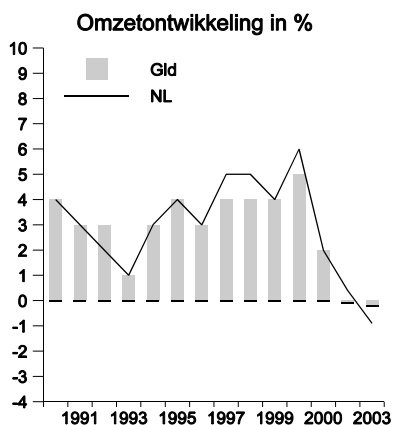

De ontwikkeling van het bedrijfsleven²

In 2003 bereikte de economische recessie een (voorlopig) dieptepunt. De omzetontwikkeling is in tientallen jaren niet zo laag geweest, de export neemt af, de winstgevendheid is gedaald, de rendementen staan onder druk en de investeringsbereidheid is tanende. De werkgelegenheid in het bedrijfsleven is in 2003 voor het tweede achtereenvolgende jaar afgenomen. Deze trends doen zich in meer of mindere mate in alle Gelderse regio's voor.

² bedrijfsleven volgens de ERBO-definitie, d.w.z. alle bedrijven en instellingen excl. de landbouw, de overheid en de zorgsector.

Ontwikkeling van het bedrijfsleven 1990-2003

Bron Gelderse werkgelegenheid: PWE, Provincie Gelderland; bron werkgelegenheid Nederland: Nationale Rekeningen (2003 voorlopig cijfer), CBS; bron alle andere variabelen ERBO, KvK Centraal Gelderland

Werkgelegenheid³

In reactie op de economische terugval daalde de Nederlandse werkgelegenheid vorig jaar met driekwart procent. In Gelderland verliep de ontwikkeling gunstiger en werd nog een bescheiden groei gerealiseerd van een kwart procent. Daarmee kwam de Gelderse werkgelegenheidsomvang in 2003 uit op 902.500 banen (2.200 meer dan in 2002). Hier staat tegenover dat de ontwikkeling in 2002 achterbleef. Gerekend over beide jaren loopt de Gelderse ontwikkeling in de pas met Nederland.

groei in %	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem/ Nijmegen	Zuidwest- Gelderland
2001	1½	1¾	2	2½	1	2¾	1
2002	½	1	0	0	-1¼	½	¾
2003	0	-¾	¼	½	¼	0	½

Bron Gelderse cijfers: PWE-2003, Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland; bron Europese en Nederlandse cijfers: Nationale Rekeningen, CBS en MEV 2003, CPB

de ontwikkeling naar regio

Over een langere periode bezien liggen de groeicijfers voor de Veluwe een fractie boven het Gelderse gemiddelde. Na een teleurstellende ontwikkeling in 2002 heeft de Achterhoek vorig jaar een opmerkelijk herstel doorgemaakt. In de afgelopen jaren ontstond het beeld dat de regio Arnhem/Nijmegen zich gemiddeld of zelfs beter ontwikkelde. Voor 2003 moet echter geconstateerd worden dat de banengroei geheel tot stilstand is gekomen. In Zuidwest-Gelderland ligt de werkgelegenheidsgroei als vanouds boven het Gelderse gemiddelde.

de ontwikkeling naar sectoren

Voor de landbouw geldt al jaren dat er sprake is van een aanzienlijk banenverlies. In 2002 was het verlies bijna 7% (2.900 banen). In 2003 kwam daar een afname van 2% bij, waarmee nog eens 800 banen verdwenen. Ook het beeld voor de industrie is somber. Dit jaar een banenverlies van ruim 5% ofwel 6.700 arbeidsplaatsen. Dit geteld bij de teruggang van 3.500 in 2002 doet het verlies aan industriële werkgelegenheid in twee jaar tijds oplopen tot boven de tienduizend arbeidsplaatsen. Daarmee is de sector in korte tijd gedecimeerd.

De zakelijke dienstverlening - in de jaren negentig de banenmotor van Gelderland - lijkt zich wat te herstellen van het verlies in 2002. M.u.v. de ICT-sector was er in 2003 weer sprake van een lichte groei. In de gezondheidszorg zijn veruit de meeste nieuwe banen gecreëerd. In 2003 kwamen er ruim 7.400 banen bij. Gesommeerd over de afgelopen vijf jaar zijn er 25.000 banen in deze sector bijgekomen.

³ informatie voornamelijk afkomstig uit het rapport Eerste uitkomsten werkgelegenheidsonderzoek Gelderland 2003, Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland, december 2003

Bevolking

In 2003 nam het aantal inwoners van Nederland toe met 62 duizend. Dit is de laagste groei in bijna twintig jaar. Het tempo van de bevolkingsaanwas neemt al sinds 2000 af als gevolg van de dalende immigratie en de stijgende emigratie. In 2003 emigreerden 102 duizend personen uit Nederland, een historisch record. Het migratiesaldo daalde in 2003 dan ook tot 0. In 2001 was het saldo nog +51 duizend. Ook geboorte en sterfte hebben invloed op de bevolkingsgroei. Deze zijn de laatste jaren echter min of meer stabiel.

Tabel 3. Bevolkingsgroei in procenten, 2001-2003 (jaargemiddelde), Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden

	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem / Nijmegen	Zuidwest-Gelderland
2001	0,3	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	1,1
2002	0,3	0,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,6
2003	-	0,4	0,3	0,4	0,1	0,4	0,4

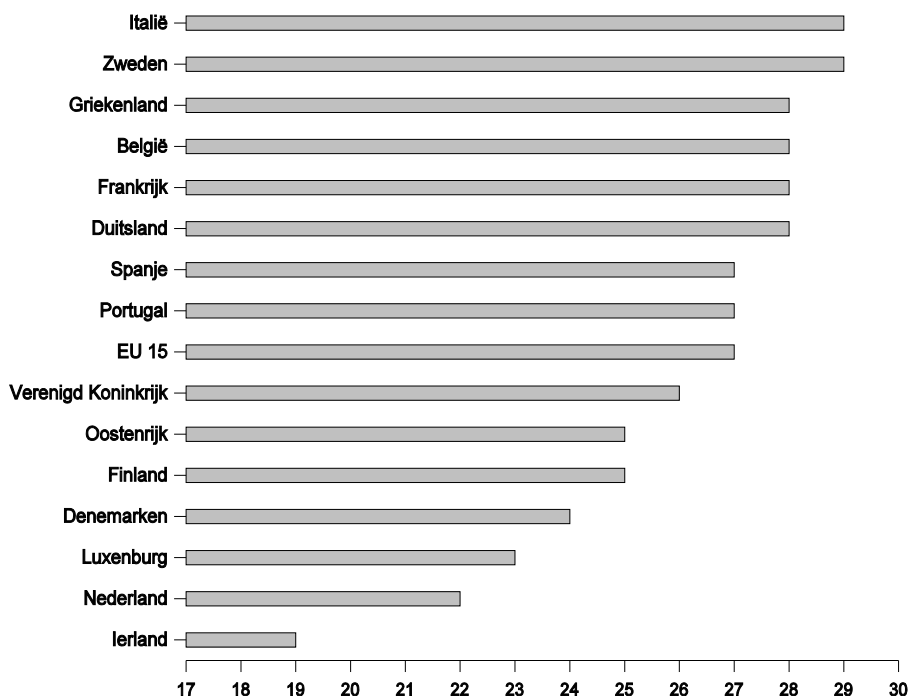
Bron: CBS

In de demografische ontwikkeling van Gelderland heeft zich een nog grotere omslag voorgedaan. Hier is de bevolkingsgroei teruggelopen van bijna 15 duizend in 2001 naar ruim 6 duizend in 2003.

In vergelijking met de Europese Unie is de bevolking in Nederland minder vergrijsd en ligt de mate van ontgroening onder het Europese gemiddelde. In Gelderland is de situatie nog wat gunstiger. Toch heeft ook hier de ontgroening een hoge vlucht genomen. 31% van de bevolking is jonger dan 25 jaar, in 1975 was dat nog 44%.

Grijze druk (65-plussers in % van de 20-64-jarigen) in de EU

Bron: Eurostat / CBS

Beroepsbevolking

Ondanks de afnemende bevolkingsgroei en de daarmee gepaard gaande vergrijzing is het groeitempo van de beroepsbevolking lange tijd hoog gebleven. Dit was vooral te danken aan de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen. Pas in 2003 is onder invloed van de aanhoudende slechte situatie op de arbeidsmarkt de groei van het arbeidsaanbod afgevlakt.

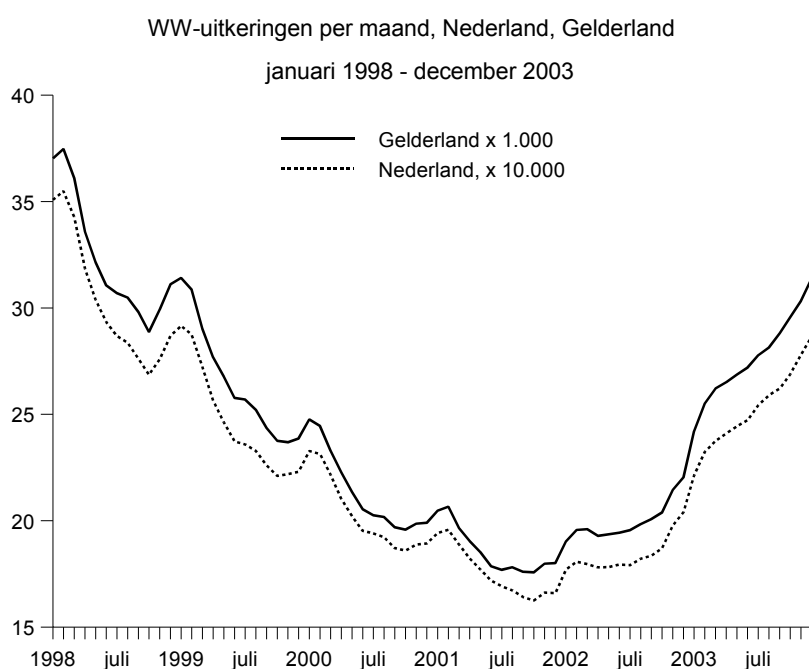
Tabel 4. Beroepsbevolking (voor banen van minstens 12 uur per week), procentuele mutatie 2001 en 2002, Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden

	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem/ Nijmegen	Zuidwest- Gelderland
2001	1/2	1 3/4	1 3/4	2	1 3/4	1 3/4	2
2002	1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/4	1 1/2	2 1/4
2003	1/2	3/4	1	1	1/2	1	1/2

Bron Gelderse gegevens: schatting Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland, berekend op basis van o.a. verschillende jaargangen EBB / CBS en CEP/ CPB; Bron NL en EU: MEV'03 en EV 2003-2006 / CPB

Werkloosheid

Ten tijde van de hoogconjunctuur nam de vraag naar arbeid sneller toe dan het aanbod waardoor de werkloosheid in hoog tempo afnam. Sinds de conjuncturomslag eind 2001 is het omgekeerde het geval. De werkgelegenheidsgroei stagneert terwijl de beroepsbevolking door blijft groeien. Het resultaat is een explosieve groei van de werkloosheid.

Uit het verloop van het aantal WW-uitkeringen blijkt dat de ontwikkelingen in Gelderland hetzelfde patroon vertonen als in Nederland. Over de omvang van de werkloosheid circuleren verschillende getallen. Zo wordt de werkloosheid soms beschreven aan de hand van het aantal werkloosheidsuitkeringen (UWV), het aantal ingeschreven werkzoekenden (CWI), de geregistreerde werkloosheid (CBS) of aan de hand van het begrip werkloze beroepsbevolking (CPB en CBS).

Sinds februari 2003 gebruikt het CBS alleen nog de werkloze beroepsbevolking als indicator voor de werkloosheid. Dit begrip is in de plaats gekomen van de tot dan toe gepubliceerde geregistreerde werkloosheid.

Tabel 5. Werkloze beroepsbevolking (werkzoekenden voor een baan van minstens 12 uur per week), jaargemiddelde, Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden							
	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem / Nijmegen	Zuidwest-Gelderland
niveau, X 1.000 personen							
2001	12.782	248	27,6	7,5	4,7	12,4	3,0
2002	13.396	302	33,3	8,9	5,2	15,7	3,5
2003	-	425	46,1	13,0	7,6	20,5	5,0
groei, X 1.000							
2001/2002							
2002/2003	567	54	5,7	1,4	0,5	3,3	0,5
	-	123	12,8	4,1	2,4	4,8	1,5
werkloosheids-%							
2001	7,4	3,4	3,2	2,8	2,7	3,8	2,9
2002	7,7	4,0	3,8	3,2	2,9	4,8	3,3
2003	8,2	5,5	5,1	4,6	4,2	6,1	4,6

Bron regionaal cijfers: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland, ramingen op basis van Trema, EBB/CBS en gegevens van het CWI Oost. Bron NL en EU: EBB/CBS, Eurostat en MEV 2004/CPB

Het begrip 'werkloze beroepsbevolking' is ruimer gedefinieerd dan het oude begrip 'geregistreerde werkloosheid'. Hierdoor is het werkloosheidsniveau in Nederland gestegen van 255.000 tot 425.000.

De werkloosheid naar samenstelling

Omdat op regionaal niveau geen (of onvoldoende) kwalitatieve gegevens bekend zijn van de werkloze beroepsbevolking, worden de kenmerken van de werkloosheid beschreven aan de hand van de CWI-bestanden 'niet-werkende-werkzoekenden'.

Evenals in Nederland is het aantal inschrijvingen bij de Gelderse CWI's in één jaar tijds met 20% toegenomen. De verdeling naar kenmerk is in die periode nauwelijks veranderd. Er staan ongeveer evenveel vrouwen als mannen ingeschreven, 10% is jonger dan 24 jaar, ruim een kwart is 50 jaar of ouder. Van alle ingeschrevene is meer dan de helft laag- of ongeschoold. Eveneens de helft is al langer dan een jaar op zoek naar een baan.

De regionale verschillen zijn klein. Slechts op een enkel punt wijkt de samenstelling belangrijk af van het gemiddelde. Zo is in Gelderland 20% van de ingeschrevenen van allochtoonse afkomst tegen 28% in Nederland. In de Achterhoek is het aandeel naar verhouding laag (16%). Voorts is de categorie middelbaar geschoolden in de Achterhoek relatief groot. Voor het overige zijn de regionale verschillen in Gelderland betrekkelijk gering.

Tabel 6. Samenstelling naar kenmerk van de niet-werkende werkzoekenden (inschrijvingsbestand van de CWI's, februari 2004), totaal per kenmerk = 100%						
	Nederland	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem/ Nijmegen	Zuidwest- Gelderland
Geslacht						
mannen	52	52	53	52	52	51
vrouwen	48	48	47	48	48	49
leeftijd						
15-23 jaar	11	10	11	11	10	9
24-49 jaar	63	63	62	61	65	61
50-64 jaar	26	27	27	28	25	30
duur van de werkloosheid						
0 tot 3 maanden	20	20	21	23	19	21
3 tot 12 maanden	29	31	32	30	30	30
1 tot 2 jaar	19	20	20	19	20	18
2 tot 3 jaar	9	9	9	8	9	8
3 jaar of langer	23	20	18	19	22	23
herkomst						
autochtoon	72	80	80	84	79	80
allochtoon	28	20	20	16	21	20
opleidingsniveau						
lager dan vmbo	18	19	19	14	22	20
vmbo	33	32	30	31	31	37
mbo, havo, vwo	33	32	33	41	29	29
hbo	11	11	12	11	12	10
wo	5	6	6	3	6	4
totaal in personen, X 1.000	701	74	19	12	36	7
Bron: CWI Nederland						

Vooruitblik 2004

Economische groei 2004

De wereldeconomie is het afgelopen kwartaal weer aangetrokken. Het CPB verwacht dat het herstel zich verder voort zal zetten. De komende tijd kan Nederland daarvan profiteren, maar de economie zal voorlopig nog ondermaats blijven presteren. Na een krimp van $\frac{3}{4}\%$ in 2003 zal de economie dit jaar naar verwachting met slechts 1% groeien. Het bedrijfsleven blijft marktaandeel verliezen door de waardeinstijging van de euro en de sterk gestegen arbeidskosten. De bezuinigingen, de lastenverzwaringen en de stijging van de pensioenpremies zetten de binnenlandse bestedingen onder druk.

Dit nationale beeld leidt voor Gelderland eveneens tot een gematigde groei in 2004. De regionale groeiperspectieven liggen dicht bij elkaar waarbij Arnhem/Nijmegen en Zuidwest-Gelderland mogelijk iets hoger uit komen dan gemiddeld Nederland.

Tabel 7. Ontwikkeling Bruto Regionaal Product, Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden, volumemutatie in % per jaar

	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem/ Nijmegen	Zuidwest- Gelderland
2004	2	1	1	1	1	$1\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$

Bron Gelderse cijfers: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland. Bron NL en EU: Economierapportage december 2003 en de MEV 2004, september 2003, CPB

Werkgelegenheid 2004

De productie is vorig jaar gekrompen en de winstgevendheid is verslechterd. Voor dit jaar wordt slechts een bescheiden economische groei verwacht. Bedrijven zullen daarom geneigd zijn het personeelsbestand verder af te slanken. Daardoor zal de werkgelegenheid in de marktsector wederom dalen. Bovendien zullen de bezuinigingen in de collectieve sector de werkgelegenheids groei verder doen afnemen. Dit alles leidt tot de verwachting dat de Nederlandse werkgelegenheid in 2004 met 1% zal dalen.

Tabel 8. Werkgelegenheidsgroei 2004 (banen van minstens 12 uur per week), Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden, groei in %

	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem / Nijmegen	Zuidwest- Gelderland
2004	$\frac{3}{4}$	-1	$-\frac{3}{4}$	$-\frac{3}{4}$	-1	$-\frac{3}{4}$	$-\frac{1}{4}$

Bron Gelderse cijfers: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland. Bron NL en EU: Economierapportage december 2003 en de MEV 2004, september 2003, CPB

Ook de Gelderse productiegroei zal waarschijnlijk onvoldoende zijn om de werkgelegenheid op peil te houden. De Gelderse werkgelegenheid zal in 2004 naar verwachting dalen met $\frac{3}{4}\%$. Grosso modo komt dit Gelderse beeld terug in alle regio's waarbij Zuidwest-Gelderland nog het beste

groeiperspectief lijkt te hebben. Aan de andere kant van het spectrum staat de Achterhoek waar door de aanhoudende werkgelegenheidsverliezen in de landbouw het banenverlies wat hoger uitkomt.

Beroepsbevolking 2004

Als gevolg van de demografische ontwikkeling en een afvlakking van het groeitempo van de arbeidsparticipatie van vrouwen en de zwakke conjunctuur, zal de groei van de beroepsbevolking in 2004 bescheiden zijn.

Tabel 9. Groei van de beroepsbevolking 2004, gemiddelde groei per jaar in procenten, Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden							
	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem/ Nijmegen	Zuidwest- Gelderland
2004	½	1	1	1	1	1¼	1¼

Bron Gelderse cijfers: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland; Bron NL en EU: Macro Economische Verkenning 2003, Economische Verkenning 2003-2006, Voorzichtig scenario en Economierapportage december 2002, CPB

Werkloosheid 2004

Zoals reeds eerder ongemerkt moet er rekening mee worden gehouden dat de werkgelegenheid in 2004 met ongeveer ¾% zal afnemen, de beroepsbevolking daarentegen neemt nog toe met ca. 1%. Hierdoor zal de werkloosheid in Gelderland ook dit jaar nog sterk toenemen.

Tabel 10. Werkloze beroepsbevolking (werkzoekenden voor een baan van minstens 12 uur per week), jaargemiddelde, Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden							
	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem/ Nijmegen	Zuidwest- Gelderland
niveau, X 1.000 personen							
2003	-	425	46,1	13,0	7,6	20,5	5,0
2004	-	540	59,2	17,2	10,1	25,6	6,3
groei							
2002 / 2003	-	123	12,8	4,1	2,4	4,8	1,5
2003 / 2004	-	115	13,1	4,2	2,5	5,1	1,3
werkloosheidspercentage							
2003	8,2	5,5	5,1	4,6	4,2	6,1	4,6
2004	8	7	7	6	6	8	6

Bron regionaal cijfers: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland, ramingen op basis van Trema, EBB/CBS en gegevens van het CWI Oost. Bron NL en EU: EBB/CBS, Eurostat en MEV 2004/CPB

Middellangetermijnperspectief

De Nederlandse economie zal voorlopig nog niet hersteld zijn van de conjuncturele teruggang. Wel acht het Centraal Planbureau voor de middellange termijn⁴ een verbetering mogelijk. Op basis van de landelijke verwachtingen hebben wij voor 2005-2008 een globale doorrekening van de Gelderse economie opgesteld waarbij is verondersteld dat de conjuncturele situatie in het eindjaar neutraal zal zijn, dat wil zeggen op een evenwichtig, structureel niveau. Deze veronderstelling leidt tot een toekomstbeeld wat laat zien hoe de situatie op termijn zal verlopen wanneer de trendmatige, structurele ontwikkelingen in de economie zich herstellen van de huidige conjuncturele neergang. Dat betekent dat de herstelperiode een aanvang neemt in 2005 en dat het conjunctuur neutrale beeld pas in 2008 zal worden bereikt. Dat leidt voor Gelderland tot een werkgelegenheids-groei van gemiddeld driekwart procent per jaar. De structurele groei van de beroeps-bevolking wordt geschat op één procent per jaar. Doordat het aanbod sneller stijgt dan de vraag zal ook na 2004 de werkloosheid blijven toenemen, zij het in een gematigd tempo. Het werkloosheidspercentage zal onder die omstandigheden in 2008 de acht procent bereiken.

Tabel 11. Werkloosheidspercentage (werkzoekenden voor een baan van minstens 12 uur per week), jaargemiddelde, Europese Unie, Nederland, Gelderland en de Gelderse COROP-gebieden

	EU	NL	Gelderland	Veluwe	Achterhoek	Arnhem/ Nijmegen	Zuidwest- Gelderland
2008	7	8	8	7	8	10	6

Bron Gelderland: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland; Bron Nederland en EU: CPB

⁵Niet alleen is de conjuncturele teruggang in Nederland sterker voelbaar dan in de ons omringende landen, maar ook vertonen een aantal structurele factoren een neerwaartse trend. Daarbij gaat het om factoren die op lange termijn de economische vooruitzichten bepalen, zoals investeringsniveau, export, innovatie, technologie, onderwijs, productiviteit en concurrentiepositie. In het verlengde van de Nederlandse ontwikkeling is ook de positie van Gelderland verslechterd. De ontwikkelingen bij belangrijke fenomenen als innovatie en ICT liggen in Gelderland zelfs nog wat onder het landelijk gemiddelde. Door de verslechterde uitgangspositie op tal van gebieden zijn de groeiperspectieven voor Nederland en Gelderland op middellange termijn minder gunstig dan voor de Europese Unie als geheel.

De industrie vormt een drijvende kracht in de economie. Belangrijke delen van de dienstensector en het leeuwendeel van de export en de investeringen zijn gekoppeld aan de industrie. De aanwezigheid van industrie is een absolute randvoorwaarde voor productiviteitsgroei, innovatievermogen, technologische ontwikkeling en de opkomst van kennisintensieve bedrijvigheid. De uitstralingseffecten van de industrie zijn groot en belangwekkend. Een arbeidsplaats in de Gelderse industrie genereert via het proces van toe- en aanleveringen gemiddeld 0,9 arbeidsplaats elders. Gezien deze interactie weegt de trendmatige daling van de industriële werkgelegenheid

⁴ Economische Verkenning 2004-2007, CPB

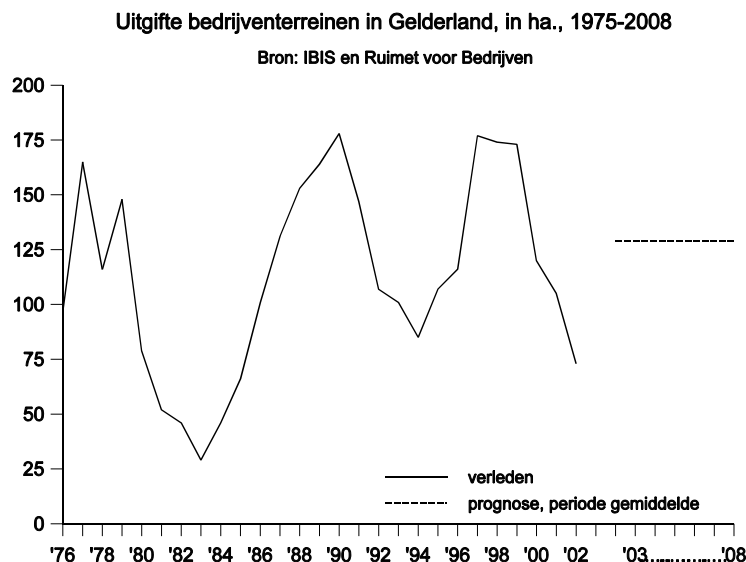
⁵ De rest van deze paragraaf is ontleend aan de publicatie Industrie en Logistiek Dienstverlening, Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

extra zwaar. In de jaren zestig was 44% van de Gelderse beroepsbevolking nog werkzaam in de industrie, intussen is dat aandeel gezakt tot 26%. Op dit moment biedt de Gelderse industrie nog werk aan 105.000 mensen. De industriële productie staat echter onder een hevige wereldwijde concurrentie. Gecombineerd met de huidige recessie en de afgenomen concurrentiekracht van Nederland staat de bedrijfstak daardoor onder zware druk. Dit heeft in de afgelopen twee jaar geleid tot een afname van de industriële werkgelegenheid in Gelderland met ongeveer 10.000 banen. Maar ook los van de conjuncturele situatie wordt het voortbestaan van de industrie bedreigd. Uit een enquête van Deloitte & Touche is gebleken dat 20% van de Nederlandse productiebedrijven de afgelopen twee jaar (een deel van de) productiecapaciteit heeft verplaatst naar lagelonenlanden. Van de resterende ondernemers die nu nog in Nederland produceren, zegt nog eens 30% de uittocht naar het buitenland te gaan volgen. Naast het vertrek van productiecapaciteit verwacht tweederde deel van de grote Nederlandse productiebedrijven dat ook de R&D-activiteiten op den duur naar het buitenland verdwijnen.

Bedrijventerreinen

De vraag naar bedrijventerreinen

De vraag naar bedrijventerreinen reageert over het algemeen heftig op de economische conjunctuur. Onder invloed van de hoogconjunctuur bereikte de verkoop in de jaren 1997/1999 een recordhoogte van 175 ha. Sindsdien is onder invloed van de economische recessie de vraag ingezakt tot 73 ha. in 2002.

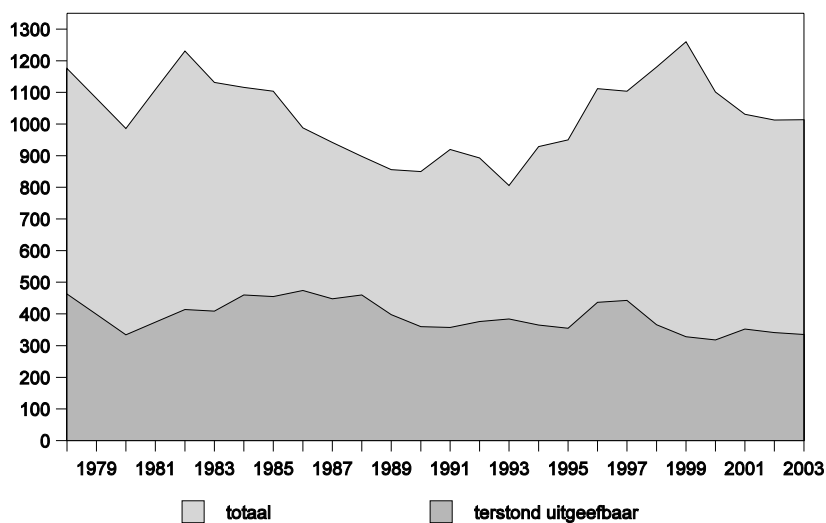
De economische vooruitzichten voor de komende jaren zijn gematigd. De gemiddelde banengroei zakt tot onder de 1%. In het kielzog daarvan is ook een relatief gematigd uitgiftetempo bedrijventerreinen geraamd voor de periode 2003-2008 van gemiddeld 129 ha per jaar⁶.

Het aanbod van bedrijventerreinen

Tegenover de vraag naar bedrijventerreinen staat het aanbod, ofwel de voorraad bedrijventerrein. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen direct voor de verkoop beschikbaar terrein (terstond uitgifbaar terrein) en terrein dat in de toekomst beschikbaar komt (d.w.z. plannen die zijn opgenomen in concept- vastgesteld- goedgekeurde en vigerende bestemmingsplannen). De som van deze twee categorieën vormt het totale planologische aanbod. In onderstaande grafiek is te zien hoe het aanbod zich in de tijd ontwikkelt heeft. De terstond uitgifbare voorraad bedrijventerrein is tamelijk constant en beweegt zich al bijna 25 jaar rondom de 400 ha. Voorzover een trend aanwezig is, verloopt deze licht dalend. In vergelijking met de heftig fluctuerende vraagontwikkelingen is het aanbod tamelijk stabiel. Voor Gelderland in totaliteit wordt de planologische voorraad steeds tijdig aangevuld. Dit geldt zowel voor de planvorming (in de grafiek het verschil tussen totaal en terstond uitgifbaar) als voor de terstond uitgifbare voorraad.

⁶ Onderzoek Ruimte voor Bedrijven, confrontatie vraag en aanbod 2020. Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland.

Planologische voorraad bedrijventerreinen in Gelderland, netto ha.
Bron: IBIS Gelderland, Provincie Gelderland

Afgezet tegen het verleden bevindt de huidige planologische voorraad zich op een gemiddeld niveau. Daarbij moet wel aangetekend worden dat het werkgelegenheidsniveau en het aantal bedrijven sinds de jaren tachtig sterk is toegenomen. In het verlengde daarvan moet worden geconstateerd dat de verhouding tussen de voorraad bedrijventerrein en de potentiële groep gebruikers kleiner is geworden.

Confrontatie vraag en aanbod

De vraag of een regio nog over voldoende bedrijventerrein beschikt, kan worden beantwoord door de planologische voorraad te vergelijken met de toekomstige behoefte aan nieuw terrein.

totale planologische voorraad

Uit de confrontatie van vraag en aanbod voor geheel Gelderland blijkt dat op middellange termijn geen ernstige discrepanties zijn te verwachten. Qua hectares is het huidige aanbod bedrijventerreinen tezamen met de geplande uitbreidingen voldoende om de vraag tot 2011 op te vangen (aanbodsituatie begin 2003). Voor de Stedendriehoek reikt de huidige planning zelfs tot om en nabij 2017. Alleen op de Noordwest-Veluwe is de planologische voorraad met 3½ jaar zeer krap. De gemiddelde periode die verstrijkt tussen planvorming en het op de markt brengen van uitgeefbaar terrein wordt geschat op 7 jaar⁷. Gezien deze tijdsspanne en de huidige krappe voorraad, lijkt het haast onvermijdelijk dat er op de Noordwest-Veluwe knelpunten zullen ontstaan.

terstond uitgeefbaar terrein

Wordt gekeken naar de direct voor de markt beschikbare terreinen, dan blijkt dat de voorraad op de Noordwest-Veluwe, in Zuidwest-Gelderland en in Arnhem/Nijmegen nog voldoende is voor 1½ tot 2 jaar. In deze regio's zullen op niet al te lange termijn de vigerende plannen in uitvoering moeten worden genomen om de markt te kunnen blijven bedienen. In de overige regio's is de

⁷Werklocaties 2002 - hoofdrapport, pag. 20, ETIN-adviseurs

terstond uitgeefbare voorraad naar verhouding redelijk ruim bemeten en is de voorraad voldoende voor de komende 3 tot 4 jaar.

Tabel 12. Behoeferaming versus de planologische voorraad en het aantal jaren waarvoor de voorraad voldoende is, Gelderland en de Gelderse WGR-gebieden					
	Planologische voorraad in ha., per 1-1-2003 (IBIS-Gelderland 2003)		Behoeferaming gemiddelde uitgifte per jaar in ha. (Onderzoek Ruimte voor Bedrijven)	Aantal jaren waarvoor de planologische voorraad voldoende is	
	totaal	terstond uitgeefbaar	2003 / 2008	totaal	terstond uitgeefbaar
Achterhoek	153	61	20	8	3
Arnhem-Nijmegen	274	98	46	6	2
Noordwest-Veluwe	34	17	10	3½	1½
Rivierenland	236	42	22	10½	2
Stedendriehoek	205	60	16	13	4
De Vallei	112	49	15	6½	3
Gelderland	1014	327	129	8	2½

De confrontatie en de conclusies daaruit dienen met de nodige relativering te worden beschouwd. Naast de onzekerheden van de toekomstige economische ontwikkeling en de daaruit voortvloeiende vraag naar bedrijventerreinen, nopen ook de volgende overwegingen tot voorzichtigheid:

- De hier gepresenteerde cijfers hebben betrekking op regio's en zijn niet gedifferentieerd naar kwaliteit. Voor een juiste beoordeling is echter ook de lokale situatie van belang en zijn zaken als kwaliteit, ontsluiting, inrichting en kavelgrootte van doorslaggevende betekenis. Hoewel in *planologisch* opzicht - en gemeten in hectares - er op regionaal niveau op middellange termijn geen problemen worden voorzien, kunnen er op lokaal niveau wel degelijk knelpunten bestaan.
- Weliswaar lijkt de plancapaciteit voldoende tot 2011, dit garandeert echter nog niet dat het geplande aanbod ook tijdig voor de markt beschikbaar komt. Een goede voorraadbewaking en een flexibel planningsbeleid zijn in dat verband van kardinaal belang.
- Een confrontatie tussen vraag en aanbod is per definitie gedateerd. De behoeferamingen hebben weliswaar een zekere geldigheidsduur, de aanbodcijfers zijn daarentegen slechts een momentopname. Wat er gisteren nog was, kan vandaag al weer verkocht zijn. Dit betekent dat de kans groot is dat de houdbaarheidsdatum van de confrontatie alweer verlopen is. Daarnaast is het mogelijk dat er in het aanbodbestand nog plannen staan vermeld die intussen zijn afgevoerd. Ook dat leidt tot een overschatting van het aanbod.